

LIBRARY

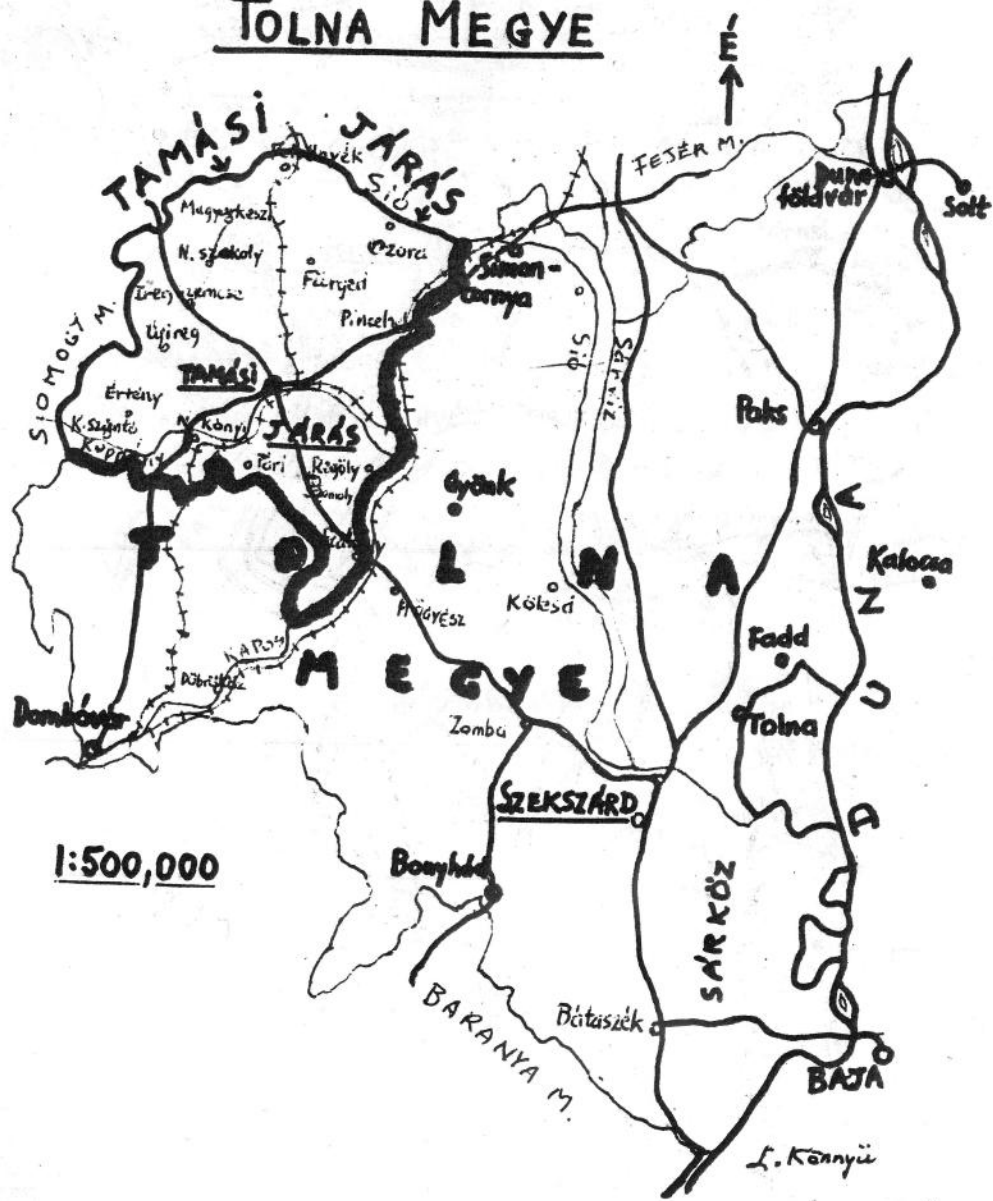
37131 110 191 55 8

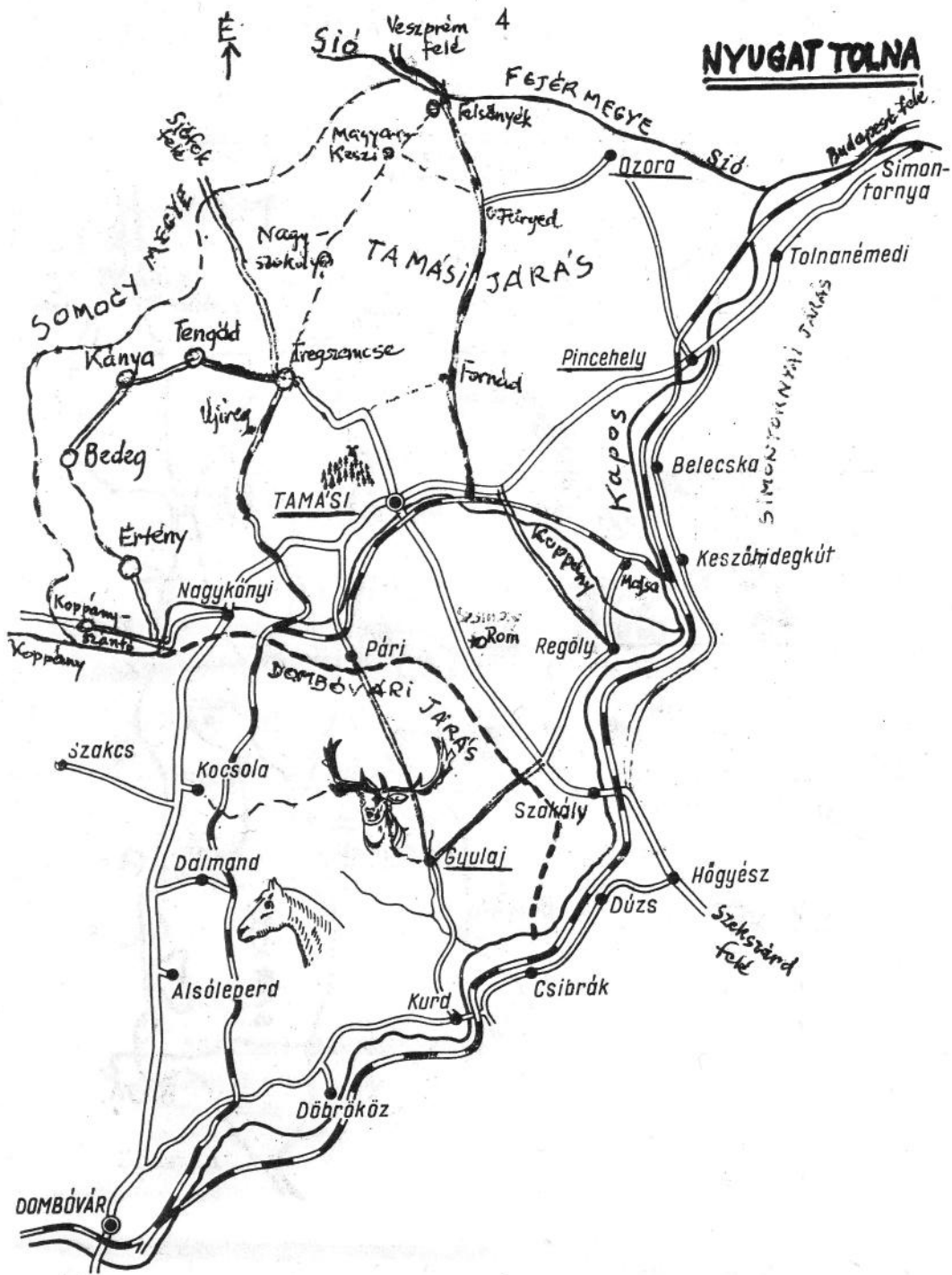
Könyv László

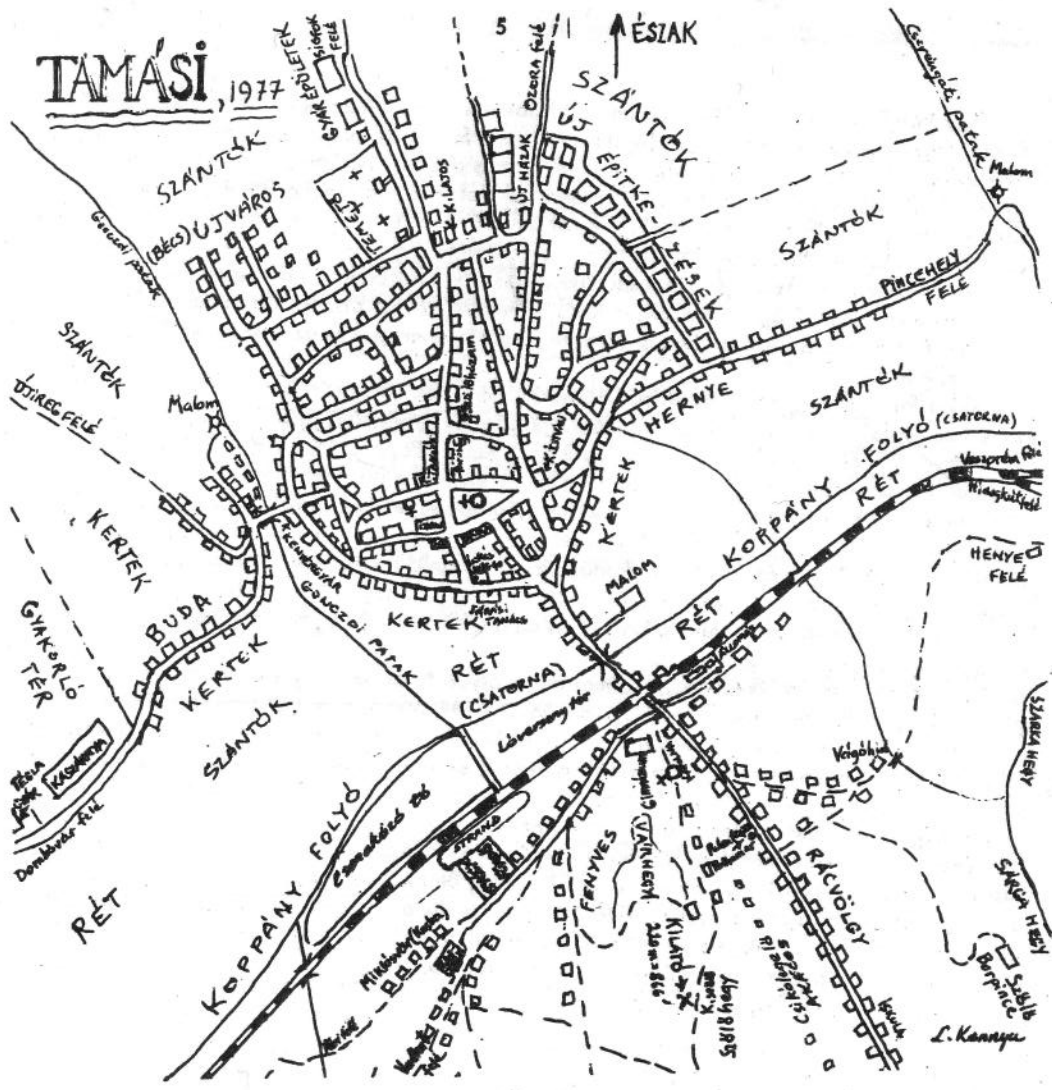
**TAMÁSI
MONOGRAFIAJA**

TOLNA MEGYE

TAMÁSI, 1977

6
BEVEZETÉS

"Egy költő visszanéz" önéletrajzom: Szülőföldem című fejezetében rövid összefoglalót adtam Tamási nagy multjáról. A publikálás után tűnt fel, hogy még számos részinformáció, fénykép és térkép maradt birtokomban, melyek közreadásával bővíthetném szülőföldem ismeretét. Azóta újabb adatok és források is merültek fel, melyek indokolták egy önálló könyv közreadását. Így született meg szülőföldemtől 35 évi távollét után, irodalmi munkásságom 45. évében: TAMÁSI MONOGRÁFIÁJA!

Amikor Tamásiról beszélek, nem szorítkozhatom mindig csak szülővárosom területére, hiszen története összefügg a környék, a járás, a megye, sőt az ország történetével. Ilyen értelemben Tamási története kicsiben a környék, a járás, a megye és az ország, sőt az emberiség története is.

Aki a források jegyzékét áttekinti, láthatja, hogy sok mű említi Tamásit, de részletesen egyik sem foglalkozik vele. Azaz akadna két kéziratos történelmi feldolgozás, amely részletes információkkal szolgálhatna, ha hozzáférhető lenne. Papp István, Tamási 1970-ben elhunyt plebánosa komoly kutató munkát végzett Tamásiról, a honfoglalástól a törökök kiűzéseig. Halála után kéziratát a plebánia eladta a Tolnamegyei Levéltárnak. Ez a kézirat állítólag Szekszárdon megtekinthető, de az egésznek, vagy részleteinek másolását, kivonatolását, kiküldését valami új kormányrendelet akadályozza. Hasonló nehézségek vannak Tarján Jenő nyugalmazott mérnök kéziratával is, aki 1686-1941-ig írta meg Tamási történetét.

Persze minden rosszban van valami jó. Megfosztva a részletes munkák segítségétől, kényszerítve vagyok saját forrásaimra és emlékezetemre támaszkodni. Ez is igazolja a régi felfogást, hogy az író egy nép emlékezte. Alkalmat adott olyan földrajzi, néprajzi, szociografiai, irodalmi és képanyag beszövésére is, amit a szokványos történelmek nem tartalmaznak.

Az én monografiám végeredményben egy emlékkönyv Tamásiról. Minél jobban távolodom tőle az időben, annál tisztábban, élesebben ragyog előttem képe. Ezt a képet senki el nem veheti tőlem. Szépségének propagálását senki nem akadályozhatja. Hirének hajóját ime ráteszem az idő folyamára. Hadd sodorja tovább a történelem szele.

Ezt az alkalmat használom fel, hogy köszönetet mondjak mindazon barátaimnak, akik forrásművekkel, adatokkal segítettek: Bognár Kálmán, Berta Gyuláné, Somogyi Ferenc, Soós József, Szathmáry Lajos. Tamási fejlődéséről Kovács János számolt be. Illusztrációkkal segített Tallós L. Mór; fényképekkel Gaubek Rezső, Könye Iván, Litvay László, Mayer János, Szozanski István, Szegedi Miklós és a gépeléssel: feleségem.

St. Louis, 1979. II. 28.

A szerző

TAMÁSI ÉS KÖRNYÉKÉNEK FÖLDRAJZI ÁTTEKINTÉSE

FEKVÉSE

Tamási az északi földteke európai kontinensén, a Kárpát medencében Csonkamagyarország dunántúli részén, a keleti szélesség $18^{\circ}17'$ és az északi magasság $46^{\circ}38'$ metszésénél fekszik. Földrajzilag a Balaton és a Duna között terül el, a Balatontól délkeletre, a Dunától pedig nyugatra. Közigazgatásilag Tolna megye Tamási járásának székhelye. Legismertebb közeli városok: északnyugatra Sídfook 42 km., északkeletre Simontornya 25 km., délkeletre Szekszárd megyeszékhely 56 km. és délre Dombóvár 33 km.

TERÜLETE

Tamási területe az Esterházy-erdőség adminisztrációs beosztása szerint többször változott. A valamikor 36,000 katasztrális hold tamási erdő ma községenként van felosztva. Ebből manapság hivatalosan csak 4797 katasztrális hold erdő tartozik Tamásihoz. Mezőgazdaságilag művelhető területe 14,675 katasztrális hold. (Igy napjainkban Tamási összterülete 19,472 katasztrális hold.) A termőterület 70% szántó, 5% rét, 4% szőlő, 1,5% kert, 1,5% gyümölcsös, 5% legelő és a többi vegyes.

HATÁRAI

A tamási járás határa északon a Síd csatorna, keleten a Kapos csatorna, délen nagyjából a Koppány folyó (vagy a tőle néhány kilométernyire délen futó vonal), nyugaton pedig Somogy megye. A Tamási járáshoz Tamásin kívül a következő községek tartoztak: Bedeg, Értény, Felsőireg, Felsőnyék, Fürged, Kánya, Koppányszántó, Magyarkeszi, Nagykönyi, Ozora, Pári, Pincehely, Regöly, Szakály és Tengőd. Az új beosztás szerint Tengőd, Kánya és Bedeg községeket Somogy megyéhez csatolták.

FELSZÍNE

Felszínét illetően a Dunántúli Dombvidék Külső-Somogy tájához tartozik, melynek átlagos magassága a 200–300 méter között váltakozik. A Koppány völgyének tengerszint feletti magassága 110 méter. Mivel a Cserapes-tető 253 méter, így a táj szintkülönbsége 143 méter. Míg a déli lejtők hosszantiak, az északi lejtők a $20-30^{\circ}$ -t is elérik. A tolnai domság kialakulására jellemző a defláció, a balatoni szél eróziós hatása, melynek következtében a völgyek aszimmetrikusak és észak-déli irányúak.

GEOLÓGIAI SZERKEZETE ÉS TALAJA

Az őskorban a Pannon tenger borította, melynek maradványa a Balaton. A vulkánikus felemelkedés és a kiszáradás után egyes részeit hordalék töltötte fel. A felszint pedig betakarta a szél által hordott homok és lösz.

A lösz tulajdonsága, hogy a záporok és patakok szakadékokat vágnak benne és a meredek löszfalak megállnak. A kocsis utakon a fellazított lösz elhordja a vizet. Az út egyre süllyed és hosszú idő után a lösz mély-úttá, horhossá alakul. Ilyen utak vannak a tamási szőlőhegyekben. A lösz oldalakba kitűnő pincék vájhatók, melyeket boroshordók tárolására használnak.

A dombokon közép-kötött vályogtalaj található, mely bizonyos agyaggal keveredik. E-sős időkben igazi kerékkötő sár keletkezik. Mivel Tamási környékén útnak alkalmas kő nem található, az utak kövezésével igen elmaradtak, ami egyik oka volt Tamási elszigeteltségének. A Koppány völgyében lecsapolt, silláp talaj és az erdőben, valamint a kitermelt erdő helyén barna erdei talaj található.

Mivel a Földközi-tengeri geológiai lapok utközése gyakori, Tamási környékén elég sok földrengést éreztek. Így 1774-ben, 1783-ban, 1810-ben és 1938-ban. A legutolsó jugoszláviai földrengések is éreztették hatásukat. Szerencsére intenzitásuk nem volt erős. 1810-ben a temp-

lomtorony, 1880-ban pedig a templom mennyezete sérült meg.
ÁSVÁNYAI-ÁSVÁNYVIZE

Szorosabb értelemben vett ásványkincsei Tamásinak nincsenek. Viszont van homok és kavicsbányája. Agyagját téglá-, és edénykészítésre használják. Legújabbban meleg gyógyvizet tártak fel. Ennek kiépítése és felhasználása folyamatban van. A gyógyfürdő mellett csónakázó tavat létesítettek. De a gőz felhasználható lenne fűtésre és virágházi termelésre is. A gyógyfürdő kiépítésével Tamási a vezető magyar fürdővárosok közé emelkedhetik.

VIZEI

A járás északi határán folyik a Sió csatorna, mely a Balaton feles vizét vezeti a Dunába. Már a rómaiak idejében csatornázták és szállításra, öntözésre használták. A járás keleti oldalán folyik a Kapos, mely a Sióba ömlik. Ez is csatornázott folyó, melynek vízállása igen gyakran változik. A Koppány folyó kb. 60 km. hosszú és a Somogy-megyei Galambok községnél ered a somogyi dombokból. Koppányszántónál lép a járás területére és miután felveszi a Kányai, az Okrádi, az Iregi, a Gonozdi, a Szentmártoni és a Cserénygáti patakokat; Regölytől északra ömlik a Kaposba. Lassú folyása miatt a régmúltban el volt nádasodva és mocsarát rendszeresen halászták. Olyan bőséges halászatról számolt be Szalay Antal 1830-ban, hogy az itt talált halakat, rákokat, csigákat nemcsak helyben fogyasztották, hanem még az Esterházy hercegség központjába, Kismartonba is szállították. 1806-ban kezdték meg a szabályozását Szemcsétől Adorjánig. Mivel azonban egyidejűleg nem gondoskodtak a Kapos szabályozásáról is, a Duna áradásakor a Kapos visszanyomta a Koppány vizét, aminek következtében az iszaposodás növekedett. 1830-ban már tervszerűen történt a Koppány és a Kapos együttes szabályozása. Ez kb. 100 évre biztosította a csatornák szabályos működését. Az 1930-as években kellett a Koppányt újra szabályozni, amit az alföldi kubikusok végeztek el.

A folyó vízbősége változó. Nyáron vízállása sekély. Sokszor át lehetne ugrani, de hóolvadáskor, tavaszi és őszi esőzések idején meg szokott áradni. Ilyenkor vagy egy fél kilométerre kiönt a medréből. 1940 tavaszán, a gyors hóolvadás idején a dombokról leszaladó víz annyira felduzzasztotta, hogy a boltíves építésű téglahídját is elhordta az ár. A szekszárdi katonaságnak kellett kiszállni és ideiglenes fahidat építeni, amíg a mai, magasabb és szélesebb betonhid elkészült. A folyó vize a hulladékok bedobálása miatt mérsékeltén szennyezett. Ez a helyzet még tovább romolhat Tamási csatornázásával. A környéknek nagyobb állóvize nincs, kivéve néhány kisebb erdei tavat és az iregi, valamint az adorjáni gazdaságok terjedelmes halas tavait. Legújabbban a gyógyfürdő feles vizéből jelentős csónakázó tavat létesítettek a Koppány mentén.

ÉGHAJLATA

Tamási a déldunántúli mediterrán és a mezőszéki kontinentális éghajlat érintkezési zónájában fekszik. Ezért éghajlata lényegében kontinentális (a tél nagyon hideg, a nyár nagyon meleg), melyet valamennyire mérsékel az Adriai tenger hatása. Télen nem ritka a nagy hóesés, mely sokszor a forgalmat is megbénítja. Őszi és tavaszi esőzések idején agyagos újtjai nehezen járhatóak. A fagymentes napok száma 190-200 között mozog. Évi középhőmérséklete plusz 10°Celsius. Fagyoszentek idején nem ritkák a fagyok. Nyáron sokszor jégeső veri el a gyümölcsösöket és a vetéseket. Elég gyakori a nyári szárazság is, ami sokszor katasztrófával sújtja ezt a földművelésre predestinált termő vidéket. A napsütés évi átlaga körülbelül 2000 óra, mely igen kedvező a gyümölcsök és szőlők termelésére.

CSAPADÉK

Tamási évi csapadék-átlaga körülb. 685 mm., ami a mezőgazdasági termeléshez lényegében elegendő. A kontinentális éghajlat miatt azonban nem ritka a nyári szárazság sem. Télen átlagosan elegendő hó fedi a vetéseket, mely őket a fagytól megvédi. A szél, mely az esőfelhőket hozza, általában nyugat, északnyugati a Balaton felől; vagy délnyugatról, az Adria felől fúj. Ez utóbbi mediterrán éghajlati hatást jelent.

NÖVÉNYEI

Tamási és környékének növényzete a Közép-európai flóratérület illiriai tájához tartozik. Úgy természetes vegetációja, mint kultúrnövényei meglehetősen pontos menetrend szerint fejlődnek, virágoznak. A fűzfabarka február első napjaiban virágzik, a mogyoró és a som március 15-én, az akác május 20 körül, a búza június 20 körül (az aratás kb. június 29-én, Péter-Pálkor kezdődik), a kukorica pedig július 15-én.

Tamási déli területe szőlős, gyümölcsös, erdős. A régi tamási erdőnek kb. 20%-a cser, 10%-a tölgy, 10%-a bükk, 10%-a gyertyán és 20%-a lucfenyő. A többi vegyes fa és bokor. Tamási belső területén és határában akácfák, az országútak mentén eperfák és hársfák találhatók.

A szántóföldek 29%-án kukoricát, 26%-án búzát, 6%-án burgonyát termelnek. A többi árpa, zab, rozs, takarmány (baltacim, bükköny, lóhere) és iparnövények (kender, len, cukorrépa). A gazdálkodás mérsékeltén gépesített és részben műtrágyázott. A természetes trágya kevés, mivel az iparosodás miatt az állatállomány csökkent és így a természetes trágya is. 1958-ig egyéni gazdálkodás folyt, azóta nagy állami gazdaságokban gépesített termelési irányzatot mutat. A gyümölcstermelés korlátozott. Ellenben a szőlő, - és a bortelemelés emelkedő irányzatot mutat. A Sárgegyen nemcsak nagy szőlő, hanem jelentős borpince és borkimérő is van.

ÁLLATAI

Tamási környékének állatai az illirvidéki állatcsoporthoz tartoznak: nyúl, mókus, róka, farkas. Ezenkívül vannak honosított vadjai, melyeket a Vadaskertben tenyésztettek: szarvasok, őzek, dámok és vaddisznók. A dámvad elnevezése a német Thann Wild szóból származik és tulajdonképpen lapátos vadkecskét jelent, mely igen keresett vad. Bár ezek az állatok óriási területen szabadon élnek; téli időben, vagy más szükség idején etetik őket. Az erdő természetesen számos apró vadnak és madárnak ad otthont. Legismertebbek a rigó, a bagoly, a kakukk és a faluban a veréb. A vándormadarak közül Tamásiban ismertek a fecskék és a gólyák.

A dámvad vadászata a XVII. század óta egyik legnagyobb híressége Tamásinak. A régi világban az arisztokraták az Esterházy kastélyban gyülekeztek a vadászatokra, melyeket évente rendeztek. A vendégeket négylovas fogatok hordták Tamásiba. A kismartoni gránátosok 30-40 kocsival hozták a fegyvereket, borokat, az extra bútorokat és szakácsnőket. Kiséretükben voltak az orosz hercegi csikósok bő inges-gatyás, pörgekalapos, vörösmellényű ruháikban. Több ezer ember a vadászat előtt már két héttel megkezdte a vadak hajtását. Ha éjjelre megpihentek, őrtüzeket gyújtottak, hogy a vadakat benntartsák a körökben. Mikor úgy 600 holdra szűkültek, megkezdtek a válaszfalak felállítását. Egy-egy ilyen vadászon többszáz nagyvadat lőttek.

A háziállatok közül a ló, a marha, a sertés, a juh és a kutya a legismertebbek. A tehénfajták közül a bonyhádi svájci és legújabbban az Amerikából importált brahman tehén említhető. A tejgazdálkodás vetette meg Tamási túró, tejföl, vaj és sajt gyártását. A lovakat illetően kitevítették a tolnamási félvér fajtát, mely a magyar parasztló és az angol ló keveredése. Ezekkel a tamási gazdák számos díjat nyertek. A kiváló lótenyésztés vetette meg a lóversenyek, később pedig az augusztus 20-i tamási nemzetközi lovasnapok rendezését. A sertések közül a bakonyi zsirsértés és a yorkshirei húsdisznók érdemelnek említést.

Amíg a nagybirtok rendszer létezett, a hercegi uradalmak a gyapjútermelésre és a birka- és vadászkutyák tenyésztésére voltak berendezve. Gyermekkoromban még látni lehetett a fennmaradt óriási birka-aklokot. A kutyák közül legismertebb volt a házörző kuvasz, a vadászkutyák közül pedig a vizsla. A pásztorok, kanászok főleg pulikutyákat tartottak. Amíg egyéni gazdálkodás folyt Tamásiban, a marhákat és disznókat naponta kihajtották a legelőre. Volt csikólegelő és liba-, kacsa- és juhlegelő is. A juhlegelő a régi időkben főleg az uradalmak kezében volt. A házi szárnyasok közül a tyúk, liba, kacsza tenyésztése volt a leggyakoribb. Ezeket rendszerint saját szükségletükre tartották a gazdák és csak a felesleg került a piacra.

NÉPESSÉGI STATISZTIKÁJA

Pontos statisztikája híján Tamási lélekszámát illetően találgatásokra vagyunk utalva. A középkorban a vár és a község jelentőségénél fogva többszáz lakosról beszélhetünk. Ez a létszám a törökidő után 47 családra (átlag 5-nek számítva egy családot), kb. 250-re esett le. 1698-ban 200 új telepes érkezett. Ekkor tehát a községnek kb. 500 lakosa lehetett. 1742-ben ez a lélekszám 1450-re, 1810-ben 2602-re, 1828-ban 2753-ra emelkedett. A természetes szaporodás, bevándorlás és annak eredményeként, hogy Tamási járási székhely lett és hivatalokat, karhatalmat stb. kapott, lélekszáma a századfordulóra kb. 5000-re emelkedett. Az 1950-es évek gyárfejlesztéseiként a létszám 8075-re emelkedett. Ez a lélekszám 1960-ban előbb 7701-re, majd 1960-ban 7599-re esett le. Az 1971-ben megindult fejlődés 1977 végéig 8413-as létszámot mutatott. Kutatni kellene, hogy a bevándorlásokon kívül, van-e tényleges szaporodás?

NÉPSŰRŰSÉG

Tamási területének kb. negyed része lakatlan erdő. A mezőgazdaságilag művelhető területen kb. 9000 ember él. Így Tamási átlagos népsűrűsége az 1960-as statisztika szerint kb. 50-70 lélek négyzetkilométerenként, ami további népsűrűsége felvevő képességét mutatja.

KÖZIGAZGATÁSA

A törzsi szervezetről a királyi megye (Tolna) fennhatósága alá kerültek a tamási földművesek. Előbb a dombóvári járás főszolgabírája gyakorolta felettük a felügyeletet, míg a XIX. század második felében a Tamási járás Tamási székhellyel önállósodott. A község átadta a piactér déli oldalán levő emeletes székházát az új járásbírósnak. A község háza pedig átköltözött a piactér északi oldalára egy L alakú, hosszukás földszintes házba. Ezt az épületet 1925-27 között építették át a mai tanács házzá. Még a hercegség alatt, az 1830-as években is volt bizonyos önkormányzata Tamásinak. A városbíró és 12 esküdte a nép választotta. A bíró egy szesszió (24 hold) birtoka dézsamentes volt. Hasonlóképpen mentes volt a megyei adózástól is. A kisbíró fél szessziót (12 holdat) élvezett és szintén mentes volt a megyei adóktól. Volt Tamásinak orvosa és két "barbéla" (sebésze) is, de a bába, halottkém, húsbiztos munkáját laikusok végezték.

Az 1868-as kiegyezés után a virilista rendszert vezették be. A községi képviselőtestületben a legtöbb adófizető foglalt helyet. A bíró és az esküdteket a szavazati joggal bíró lakosság választotta. Kiválasztásuknál nem annyira a pártállási, mint személyes népszerűségük érvényesült. Szalay Ignác, Kuruc István és Schatz József voltak népszerű bírák. A főjegyzőt a képviselő testület választotta. 1810-ben Farkas Pál, 1830-ban Szalay Antal, száz évvel később pedig 1920 és 25 között Riedel Gyula és 1925-49 között Kálnay Béla voltak népszerű főjegyzők. A kommunista tanácsrendszert 1949-ben vezették be Tamásiban és a község vezetését tanácselnökök vették át. 1949-63-ig Kardos Ferenc, 1964-70-ig Sárdi István, 1971-77-ig Gyimothy Ödön és 1978 márciusától a jelenlegi Dr. Mészáros György. Tamási státusában rövidesen újabb változás várható, mert a tervek szerint Tamási hamarosan elnyeri a városi rangot.

RÉGI LAKÓI ŐSEMBEREK

Tamási és környéke évezredes, sőt évtizedes emberi település. 50,000-100,000 évre visszamenőleg Tamásitól délre, a sághegyi lőszben találták meg annak az embernek tűző helyét és háziállatának, a rénszarvasnak fogait, aki a jégkorszakban élt ott. Kr. e. kb. 30,000 évvel kezdően kőkorszakbeli települések voltak az egész környéken: Miklósvár, Pári, Kónyi, Regöly, Szakály. Tamásiban talált kőkorszakbeli talpcsőves edény a szekszárdi múzeumban látható. Körülbelül Kr. előtt 2000-ből származhat a szomszédos Kánya község határában talált halottas kocsiurna. Ebben helyezték el az elégetett hamvait.

A Krisztus előtti 1,700-as évekből mészbetétes edények, bronztárgyak kerültek elő a tamási Várhegyből, melyek szintén a szekszárdi múzeumban láthatók. A halstatti vaskor (kb. Kr. e. 1000) idejéből vald a henyeyi földvár és kb. Kr. e. 800-ból a két dorombosi földvár.

KELTÁK

Kr. e. az V. századtól kezdve kelták éltek Tamásiban, akik töltést és hidat építettek a Koppány folyó mocsarain való átkeléshez. A kelták az északi Alpokból a Duna mentén vonultak a Dunántúlra, honnan kb. kétszázévi tartózkodás után tovább mentek Kis-Ázsiába. Hatalmas termetű, harcos nép volt, akik vaskardokat és eszközöket hagytak maguk után. A La Tène korszak kulturája és temetkezése jellemző rájuk. Halottaikat kerek sírokba temették. Regölyben gyönyörű arany, ezüst, bronz, borostyánkő, eraviszka érmeket találtak a Kapos tőzeglápjában.

ILLIREK

A kelták elvonulása után, körülbelül Kr. e. 300-tól illirek éltek Dél-Dunántúlon. Jellegzetes fegyverük volt a T-alaku kard-tőr. A harcos illireket a rómaiak győzték le és váltották fel helyüket Tamásiban és környékén.

RÓMAIAK

A rómaiak Krisztus születése előtti évtizedben kezdték meghódítani Pannóniát. Az első évszázad elteltével az egész Pannóniát megszállták és két tartományra osztották: Felső Pannónia és Alsó Pannónia. Tamási Alsó Pannóniához tartozott. Ahogy említettük már a Balaton vizét levezető Sió folyót már a rómaiak csatornázták. Szállításra és öntözésre használták. A csatorna kiinduló pontjánál, Siófoknál katonai őrállomás lehetett, melyet a Duna mellett levő Alisca (mai Szekszárd) őrállomással kötötték össze. Ez az út Tamásin vitt keresztül. Az ötvenes években a nagyvendéglő előtt vezető szekszárdi utat felbontották és alatta római alapot és téglákat találtak. A templom szentistváni alapjai alatt szintén találtak római téglákat. A siófoki országuittól (a mai temetőtől) nyugatra a szántóföldben római villamaradványokat fedeztek fel. Ezeket az épületeket a II. évszázadban polgári jogot nyert római obsitos katonák építhették, akik szolgálatuk befejezése után ideköltözhetnek nyugdíjba. (A közeli Regöly határában ilyen épület helyén találtak agyagba vésett római obsitot, melyet a nyugalmazott katonának állítottak ki.)

A római villákat házi szentélyek díszítették, melybe védőszentjeik szobrai helyezték el. Az első szoborcsoportot 1941-ben találták a római út mellett, a Koppány folyó völgyében (a szőlőhegy alján), a község szélénél. Dr. Thomas Edith leírása szerint egy római istennő, valószínű Concordia szobra lehetett és valószínű Donatilla császárnőt ábrázolta. A bronz talpazattal bíró 46,35 cm. magas szobor, Kr. u. az I. században készülhetett.

A bronz Jupiter szobor egy meztelen férfit ábrázol merengő pózban. A szobor jobb alsó karja hiányzik. A bronzszobor görög mintára készült a II. század elején. Közeli volt még egy bronz kancsó. Előkerült továbbá egy 15 centiméteres Athene szobor is. Felemelt karjával, szabad-esésű ruhájával igen hatásos látvány. Sisakját gyöngysor díszíti. Ezeket a szobrokat a siófoki úttól, a mai temetőtől nyugatra találták 1952-ben egy búzaföldön, szántás közben. A területen villák alaprajzát lehetett kivenni és számos más római kerámia töredéket és téglát is találtak.

HUNOK

Ahogy a történelemből tudjuk a velünk rokon hunok kínai visszaveretésük után Kr. u. 371-ben léptek be Európába és 375 körül Itáliába menet már keresztülvágtattak a Kárpát-medencén. 409-ben Pannónia keleti részét (így Tamásit is) szállták meg. 433-ban elfoglalták Nyugat Pannóniát. Erre az időre esik Attila király uralkodásának kezdete. Az ő hadjárataival emelkedtek világhírré a hunok. Hadserege, stratégiája, műveltsége, pompaszeretete ma is izgatja az írók, művészek fantáziáját. Magyarban Gárdonyi Géza: A Láthatatlan ember című regényében állított irodalmi emléket Attilának. A németben a Nibelungen Lied őrzi nevét. Hogy a hunok Tamásiban is laktak, azt a szekszárdi múzeumban elhelyezett tamási hun leletek is bizonyítják.

AVAROK (ELSŐ HONFOGLALÁS)

Sokkal többet tudunk a következő rokonokról, az avarokról, akik a hunok után száz évre, körülbelül Kr. u. 560 táján vonultak be a mai Magyarországra. Hatalmukat 600 táján Baján kagánjuk alatt érték el, akinek hatalma Attiláéval vetekedett. Az avaroknak Ausztriában is voltak telepeik. Az Ober Enns (Operencia) fogalma akkor vonult be emlékezetünkbe és népmeséinkbe. Bécs környéke akkor még avar (később magyar) gyeű volt és Karintiában is voltak telepeik. A bajorok szoros érintkezésben éltek az avarokkal, hiszen Ausztria akkor még bajor tartomány volt. Hatalmuk súlypontja a Dunántúlon volt, ahol hatalmas gyűrű alakú földvárakban éltek. Ezek a gyűrűk egyes helyeken fennmaradtak. Pl. Győr város neve is a gyűrű szónak egy változata. Ezekben a gyűrűkben őrizték az általuk feldolgozott és a más népektől zsákmányolt óriás mennyiségű arany és ezüst kincseiket. Ezekről a kincsekről avar anyja útján tudomást szerzett a frankok hatalmas királya, később császára, Nagy Károly és 791-ben, azon a jogcimen, hogy "megtéríti" a részben már keresztény avarokat, megindult ellenük. Várról-várra haladva 12 évig dúlta őket. Hódítását 803-ban fejezte be és hatalmát Nyugat-Dunántúltra is kiterjesztette. Nagy Károly kifosztotta az avarokat és kincseiket 15 négyökrös szekérral húzatta vissza fővárosába, Achenbe. Sokáig az volt a hiedelem, hogy az avarokat teljesen kiirtotta és az esetleges maradékok felszivódtak a bajorokba és a horvátokba. Ez részben igaz is volt. Jórésztük azonban, különösen akik a gyűrűkön kívül éltek, vagy idejében elmenekültek, megmaradtak. Annnyira, hogy mikor Árpád török-magyarjai Pannóniában 862 táján megjelentek és 894-ben letelepedtek, jelentős magyarnyelvű késő-avar lakosságot találtak, akik nemcsak hogy nem harcoltak a magyarok ellen, hanem azokkal céltudatosan együttműködtek a honfoglalásnál és a berendezkedésnél.

László Gyula történész felfogása szerint Árpád török-magyarjai már Magyarországon olyadtak össze az ugoros késő-avarokkal és ebből a keveredésből keletkezett a mai magyar nép és a mai magyar nyelv. Megállapítása szerint a mai magyar nép és a mai magyar nyelv mennyiségileg inkább az avar-magyar típust őrizte meg. A kétféle elem létezését a népművészet is bizonyítja. Az avarok jellemző motívuma a griff-madaras, indás díszítés volt, míg a török-magyarok díszítése a palmetta-leveles, virágos motívum volt. Ugyanis izlám befolyásra a törökös magyarok kerülték az állati díszítéseket és csaknem kizárólag növényi motívumokat használtak bőrdíszműveiken, nemesfém dísztárgyaikon és ékszereiken. Ez az oka annak, hogy a magyar motívumok jórésze meglepően hasonlít az arab kézimunkák és fémdíszműárúk díszítő elemeire. A késő-avarok és az árpádi török-magyarok szálláshelyei mozaiként egészítették ki egymást. Egymás mellett találtak avar és magyar települést, avar és magyar temetőt. Tamásiban a honfoglaláskori leletek mellett gazdag avar sírleletek, ékszerek is kerültek elő, melyek szintén a szekszárdi múzeumba vándoroltak. Fehér Mátyás történész az avar kincsekről írott könyvében említi Kajd avar kagánt. Talán nem véletlen, hogy az egyik tamási vendégglós család a Kajd(i) nevet viselte. Talán az sem véletlen, hogy városunk (é)nyugati szél-

lét Bécsnek hívták. Hasonlóan a császárvároshoz, mely századokig az avar-magyar birodalom nyugati széle volt, Tamási avar helynevet (Bécs) őriz.

A MAGYAROK (MÁSODIK HONFOGLALÁS)

LETELEPEDÉS

A magyarok 896-ban kezdték el a Dunántúl (Pannónia) elfoglalását. Tamási környékét a legnagyobb magyar törzs, Árpád fejedelem törzse szállotta meg. A környék falunevei törzs- és nemzetségneveket őriznek: (Bedeg)Kér, (a tamási Kéri család), F.Nyék, M. Keszi, Értény, Koppány. Regun-Regul-Regöly a Regós család telepedése lehetett, ahol valószínűleg a regölés is fennmaradt. A helynevekre támaszkodva, azt hiszem helyes az a következtetés, hogy például a környék birtokosai közé tartoztak a Majsa és Töttös nemzetségek, melyeknek nevei a Tamási-környéki Alsó-Közép,-és Felsőmajsa falvak, később puszták nevében maradtak fenn. A Majsa név később belekerült a tamási vasútállomás nevébe: Tamási-Majsa (Miklósvár). A Töttös nemzetség neve maradt fenn a Dombóvár-környéki (Csikós) Töttös falunévben. Úgy a Majsa, mint a Töttös nemzetségnek Zegzardun (Szekszárdon) is voltak birtokaik, melyek szintén a fejedelmi törzshöz, később Tolna megyéhez tartoztak. (Szekszárd bencés apátságát I. Béla király /1060-63/ alapította. Sirja most is ott található. Így került be I. Béla alakja Tolna megye címerébe.) Birtokos nemzetségi tulajdonost gyaníthatunk továbbá Kánya falu nevében is, melyet totemállatukról, madarukról még a pogányság ideje alatt nevezhettek el. (Róbert Károly király alatt Kánya(i) Fülöp volt az első okmányilag bizonyítható ura a tamási várnak.) A szekszárdi múzeumban látható maradványok szerint úgy magyar honfoglaló, mint avar leletek kerültek elő Tamásiból.

AZ ÁRPÁDOK ÉS VEGYESHÁZIAK ALATT

A berendezkedés és a kereszténység felvétele nem ment minden belső megrázkódtatás nélkül. Géza fejedelem halála után a 997-ben trónra lépő I. István (később Szt. István) hatalmas ellenzékét kapott a régi törzsi kötelékhez és a pogánysághoz ragaszkodó somogyi Koppány vezérben, akinek szállásterülete szomszédos volt Tamási környékével. A fejedelem Veszprémnél 998-ban legyőzte Koppányt, melynek emlékét a veszprémvölgyi kápolna őrzi. Koppány készülődése, toborzása átcsapott Tamási környékére is, mintahogy átfolyik a tamási járásba a pogány törzsfőnök nevét viselő és Somogyban eredő Koppány folyó. A Koppány nevet őrző két falu közül az egyik (Törökkoppány) Somogyban van, míg a másik (Koppányszántó) a tamási járáshoz tartozik.

A Kr. után 1000-ben királlyá koronázott Szt. István (1000-1038-ig) templomépítő rendelete természetesen Tamásira is vonatkozott. Az első bizonyíték, a tamási templom bejáratí márványtáblája, azonban csak egy valamivel későbbi plebánia templomra utal, amelyet Szt. István tiszteletére emeltek. E templom körül volt az első temető is. A szentistváni időkből még említést érdemel Tolna megye megszervezése is Tolna székhellyel. A következő századokban Tamási osztozott a többi középkori magyar falu sorsában. A körülményekhez képest nőtt területe és szaporodott lakossága.

Az első országos veszedelem, az 1241-es tatárjárás csak 1242-ben terjedt át a Dunántúlra. Tamási szerencséjére nemigen szenvedett tőle, mert nem esett a tatárok főfelvonulási útjába. Azok ugyanis a Duna mentén és a Balaton északi partján vágattak délnek. Mégis IV. Béla várépítési rendelkezésének köszönhető, hogy a máig is Várhegynek nevezett 200 méteres dombon 1250 körül felépült az első tamási kövár. Egy 1315-ből való oklevél már említi a tamási várat és várnagyát. A községnek akkor már rendes plebániája lehetett, mert az 1322-es pápai adólajstrom szerint Jakab tamási plebános adót fizetett a pápának. Az 1308-tól 42-ig uralkodó Anjou Robert Károly a már említett Kányai Fülöpnek adományozta a tamási várat. De mert örökös nélkül

hunyt el, a király a birtokot Ozorai Sándornak juttatta. Mivel neki szintén nem maradt családja, a király a gazdátlan várat 1339-ben a nyugati határon a Habsburgokkal szövetkező Héder János bán: Miklós, Péter és Henrik nevű fiainak adományozta zagarjai várukért. Célja az volt, hogy a Hédereket a Habsburgoktól távol, az ország közepén telepítse le. A Héder nemzetség attól fogva Tamássynak nevezte magát.

A TAMÁSSYAK

A vár területe akkor a központon kívül kiterjedt Kosbára (mai Miklósvárra), Henyére, Szentmártonra és Kecsegére. Ez utóbbi három volt falu ma is része a tamási határnak. A Tamássy család 105 éves története összeforrott Tamási történetével. A család sorsáról Papp István dolgozataiból tudunk. A Tamássy testvérek 1348-ban (Koppány)Szántó falujukat elcserélték a dömösi prépostság Kánya, Tengőd és Ősi-ben levő birtokaival. 1358-ban (Bors, később Magyar)Kért, vagy Remetét Kont Miklós nádor a Tamássyaknak ítélte. Az Anjouk halála után a Tamássy család Zsigmond király szolgálatába lépett és ennek fejében a király 1387-ben Tamássy Henrik két fiának: Miklósnak és Jánosnak adományozta Ireg (ma Iregszemcse) királyi falut.

Tamássy János 1399-ben királyi testőr, 1404-9-ig erdélyi vajda volt. 1408-ban a király kinevezte a Sárkány Rend tagjává. 1410-ben Zsigmond német-római király lett és ebben az évben Tamássy Jánost királyi főajtónálló-mesternek nevezte ki. Magas bizalmi állásában elkísérte királyát az 1414-es konstanci zsinatra, láthatta Husz János megégetését 1415-ben. További pályafutásának 1418-ban bekövetkezett halála vetett véget. Felesége született Lackfi Anna túlélte férjét. Fiaik voltak: János, László és Henrik. Leányaik: Katalin és Ilona. János és Katalin további sorsa ismeretlen. Tamássy László, Csáky Miklós vajda Ilona leányát vette feleségül, aki 1450 táján még életben volt. Tamássy Henrik első felesége egy Zsófia nevű főúri lány volt, a második pedig Koromzói Klára. Tamássy Ilona, Csáky István főúrhoz (valószínű Csáky Mihály vajda családjából) ment feleségül.

Tamássy Jánost fivére Tamássy László váltotta fel Zsigmond szolgálatában, aki 1419-31 között királyi főajtónálló-mester volt. Mikor 1419-ben urát cseh királynak választották, magyar főúrak álltak őrséget Zsigmond ajtaja előtt a Hradcsinban. 1431-ben a király udvarmesterévé nevezte ki. E minőségében királyi követségben járt Milanóban. Mikor pedig urát 1431-ben lombard királlyá koronázták, az oklevél egyik aláírója Tamássy László volt. (Egyébként e küldetésében követtársa volt az akkor feltűnő, későbbi híres hadvezérnek, Hunyadi Jánosnak.) Tamássy László Zsigmond kíséretében volt akkor is, mikor 1433. IV. 21-én bevonult Rómába. Királya mellett állott, amikor IV. Jenő pápa 1433. VI. 31-én Zsigmondot német-római császárrá koronázta. Királya oldalán harcolt a hussziták ellen a Felvidéken is. Elkísérte Zsigmondot a bázeli zsinatra is, ahol a hussziták egy része, a kelyhesek visszatértek a római egyházba.

Tamássy Henrik 1432-től Zsigmond haláláig a székelyek ispánja volt, majd Albert király alatt (1438-39) királyi udvarmester. Ezért az 1440-ben trónralépő I. Ulászló király megfosztotta őt a tamási uradalomtól és azt Csapi Ákos és Kisvárdai Miklós híveinek adományozta.

A Tamásiban 1441. X. 30-án kelt levelében Tamássy László azt írta Töttös Lászlónak, hogy ellenségei miatt nem meri nevezett barátját szekszárdi birtokán meglátogatni. Henrik fivére börtönben volt és levele szerint az özvegy Habsburg (Luxemburgi) Erzsébet királyné megígérte kiszabadítását, még ha 12 várat is kell fizetni érte. Ki is szabadította, mert 1442. IV. 17-én Tamássy Henrik már értesítette Töttös Lászlót, hogy a pénz verésével kész és biztosra veszi az özvegy királyné győzelmét. Azonban a sors másképp intézkedett, mert az özvegy királyné 1442 decemberében meghalt, akit hamarosan követett Tamássy László is. A magára maradt Tamássy

Henrik I. Ulászlónak esküdött hűséget. Visszakapott birtokaira vonatkozólag 1443. I. 25-én az utolsó Tamássy a budai káptalan előtt kölcsönös örökösödési szerződést kötött a vele rokon Héderváry Lőrinc nádorral, hogy az örökösöl biró család fogja örökölni a leszármazott nélküli nemzetség birtokát. Ekkor már a Tamássy birtok nyolc megyére, Tamásin kívül négy várra, Tamási mezővároson kívül még 93 falura terjedt ki. Ezt a szerződést a király is jóváhagyta.

Amikor I. Ulászló a török ellen indult, kíséretében volt a somogyi és tolnamegyei nemesek élén Tamássy Henrik somogyi főispán is, aki 1444. XI. 10-én a török elleni csatában Várnánál esett el királya oldalán. Az ottani csataterén temették el, talán királya mellé, kinek mauzoleuma ma is látható. Magyarok, ha Várna csataterén jártok (mintahogy 2 évvel ezelőtt ott járt Gelencsér Ferenc sógorom is), álljatok meg I. Ulászló magyar király sírjánál. Vele együtt, vagy közelében vannak eltemetve a tolnamegyei nemesek is, élükön Tamássy Henrik főúrral. Ahogy említettük már, a többi Tamássy 1339-től kezdve a tamási Szt. István templomhoz épített Szűz Mária kápolnában lett eltemetve. A középkori magyar kincsek további megismerése céljából érdemes lenne a kápolna alapjait kiásni. Fényt deríthetne az ásatás a római és szentistváni templomalap körvonalaira is. Hasonlóképpen érdemes lenne az egész templomkert-temetőt kivallatni.

Elgondolkodtató, hogy a ma már eltűnt ősi vár helyén a XIV. és XV. században az ország leghatalmasabb főúri családjai éltek nagy pompában, szolgákkal és katonákkal. Itt szőtték terveiket, fogadtak gazdag látogatókat, beszéltek a világ-politikáról. Megjárták az egész művelt nyugatot, látták a pápát, a konstanci, a bázeli zsinatot, Husz János megégetését. Tárgyaltak miniszterekkel, főpapokkal, királyokkal. Barátai voltak a császár-királynak éppenugy, mint a külföldi és gazdag magyar főuraknak. Külföldi útjaikon csiszolódtott ízlésük, látták a külföldi építkezéseket, műemlékeket. Ezeket tamási várunkban valószínűleg igyekeztek megvalósítani. A vár fennmaradt rajza mindenesetre egy különböző stílusokban épült, izléses épületsoport képét tárja elénk.

A HÉDERVÁRYAK

Tamássy Henrik halálával a tamási uradalom a rokon Héderváry Lőrinc nádor és Imre fiára szállt, akik bizonyos nehézségek után át is vették a 120,000 holdat kitevő birtokot. A már felsorolt uradalmakon kívül hozzájuk tartozott Tamási mezővárosban (valószínű a Koppány hidjánál) a vámszedési jog, Henye, Újfalú (Rácvölgy), Kismező, Meggyes, Kis- és Nagycseh, Sáfalva, Bak, Janak, Csecsőd, Iszgrib, Régen (Regöly), Mágocs, Bat és Pokud. Héderváry Lőrinc nádor és fia egyébként zavartalanul élvezték a hatalmas birtokot. Imrének a fia, Héderváry Ferenc is magas tisztségbe emelkedett. Nándor (Bolgár) Fehérvár főkapitánya lett. A déli végvár védelme azonban nagy felelősséggel járt. Ugyanis a törvény kimondta, hogy a végvár feladása hazaárulásnak, illetve felségsértésnek minősíthető bűntény. Mikor Héderváry Ferenc megfelelő felszerelés és elegendő katonaság hiányában Nándorfehérvárt feladta a töröknek, ellenfelei hazaárulással vádolták meg, melyért halálbüntetését járt volna. Mivel azonban kényszerhelyzete igazolást nyert, II. Lajos király tanácsosai szavára csak birtokainak elkobzására ítélte. Héderváry Ferenc azonban ügyét az ország legbefolyásosabb ügyvédjének, Werbőczy Istvánnak adta át, aki - midőn 1525. VII. 2-án Hatvanban nádorrá választották, az országgyűléssel kimondatta a Héderváry birtok visszaadását. Persze mindezt nem szerelemből véggezte Werbőczy uram. Kapott érte két várat és a tamási birtokot Héderváry halála után. Werbőczy minden hivatalát, ítélkezését korrupcióra, vagyonszerzésre használta fel. Somogyi Ferenc jegyzete szerint a ravasz fiskális korának legsikeresebb vagyonyűjtője volt, aki királyi adományokból, vesztegetésekből, jogi ügyletekből, végrendeletekből összesen 12 várat, 7 mezővárost, 121 falut, 17 pusztát, 83 birtoktestet és 54 birtokrészt, összesen 600,000 holdat szerzett.

WERBŐCZYEK

A tamási uradalom új tulajdonosa az Ugocsa-megyei Werbőcön született kb. 1454 táján. Jogi tanulmányait Pozsonyban végezte és Szobi Mihály bán joggyakornoka lett, akinek a lányát vette feleségül. A befolyásos család segítségével Werbőczy hamarosan Bazini Péter országbíró ítélőmestere lett. 1498-ban II. Ulászló király rábízta az ország szokásjogainak összegyűjtését. A római mintára három részből álló Tripartitum összeírását szorgalmasan el is végezte. Valószínű, hogy azt még az 1514-es jobbágylázadás előtt az országgyűlésnek bemutatta. De még utána is fűzött hozzá, mert már belefoglalta a lázadást követő jobbágybüntető törvényeket, így a szabadköltözködés jogának eltörlését is. A latinnyelvű Tripartitum a pápai követ költségén Bécsben 1517-ben jelent meg, melyet 1565-ben magyarul is kiadtak: "A magyarországi nemesség szokásjogának hármaskönyve" címmel. Az első részben a nemesség eredetéről, jogairól és vagyonáról szólt. A második részben a pereskedésről és perrendtartásról; a harmadik részben a fellebbezés módjairól, az autonómiák hatásköréről, a jobbágyok és zsidók állapotára vonatkozó törvényeket foglalt össze.

1516-ban II. Lajos király királyi személynökké (bíróvá) nevezte ki. Tagja volt több királyi diplomáciai kiküldetésnek. 1521-ben a wormszi német birodalmi gyűlésen királyi nevében segítséget kért a török ellen. Mivel apósa vezető tagja volt a Szapolyai János vajda által irányított nemzeti pártnak, 1525. VII. 2-án nádorrá választották Hatvanban. A török támadó készülődései és az ország anarchikus állapota miatt aggódó VII. Kelemen pápa örömmel üdvözölte hivatalba lépését, mert őle az államvezetés és a közrend megszilárdulását várta. Főúri ellenzói miatt azonban már a következő évben le kellett mondania. A zólyomi Dobronya várába menekült és onnan csak Szapolyai János trónralépésekor tért vissza. János király kancellárja lett annak haláláig, 1540-ig. Mikor Szulejmán szultán 1541-ben Budán látni akarta a csecsemő királyt, János Zsigmondot, Werbőczy is kíséretében volt. Miután a törökök megszállták a fővárost, a budai pasa városbírnak nevezte ki a volt nádort. Szolgájának a törökök által való megöletése miatt azonban vitába keveredett a pasával, aki egy béketalálkozó alkalmával megmérgeztette.

Werbőczy, mint János király kancellárja szerezte meg a tamási uradalmat és 1541-ig haláláig bírta azt. Hivatala miatt nem lakhatott Tamásiban s valószínű fia vagy tisztartója kormányozta a birtokot. Életrajzát több magyar történész dolgozta fel. Fraknoi Vilmos 1899-ben kiadott Werbőczy István című könyvében találta meg Tarján Jenő mérnök a tamási vár rajzát és adta át Papp István plebánosnak. Nevezett az 1930-as években ennek alapján festette meg Vitéz Zombory iparművésszel a tamási várnak könyvben is szereplő festményét. Werbőczy kontrapozíciós alakja a magyar történelemnek. A feudális rendszer hívei nagy jogi tudását dicsérték. Nagyra értékelték, hogy törvénykönyvével jogi egységbe foglalta a háromrészre szakadt Magyarországot. Javára írták azt is, hogy állandóan hivatkozott a Szentkorona tanára. Ellenfelei, különösen a jelenlegi ókzasi történészek azonban szemére vetik, hogy törvénykönyvével jogalapot adott a jobbágyok kihasználására és ezzel meghosszabbította szenvedésüket. Így a nemesi rendszer összes hátrányaiért őt tették felelőssé. I. Ferenc József király 1909-ben több szoborral együtt Budapest fővárosnak adományozta Werbőczy álló szobrát, melyet Donáth Gyula készített. Az Eskütéren felállított szobrot az új rendszer 1945-ben eltávolította.

Werbőczy elhalálózása után Tamásit fia, Werbőczy Imre bírta 1540-44-ig, amikor is a törökök foglalták el. A fiatal Werbőczy birtoklása alatt történt, hogy a tamásiak a dögvéstől való megszabadulásuk emlékére 1542-ben szép gótikus kápolnát emeltek a vár lábánál Szent Rozália tiszteletére. (Ezt később kibővítették és barokk-stílusba alakították át. Szentélye azonban a mai napig is megőrizte eredeti jellegét). Midőn a tamási Szent István templom a török alatt

elpusztult, a tamási hívek ezt a kápolnát és a mellette kezdett temetőt használták, míg a törökök kiűzetése után, 1719-ben újjáépítették régi templomukat.

TÖRÖKVILÁG ÉS ÚJJÁÉPÍTÉS

Miután a törökök 1541. IX. 29-én elfoglalták Budát, a következő években fokozatosan szállták meg a magyar várakat. 1543-ban Esztergom, Tata, Pécs és Siklós jutott kezükre. 1544. áprilisában Simontornya, Ozora, Döbrököz és Tamási elfoglalása következett Ahmed pasa vezérlete alatt. Ezzel kezdetét vette a 142 évig tartó török megszállás Tamásiban. A törökök megszálló katonákat helyeztek a várba és megkezdték Tamásiban való berendezkedésüket. Először a török közigazgatást, adóztatást és igazságszolgáltatást vezették be. A magyarországi kormányzás központja Budán maradt, ez volt az országos Vilajet. Területükre előbb pasalikokra-tartományokra osztották, melynek élén a pasa állt. A pasalikok kerületekre (szandzsákokra) voltak felosztva, melyeknek az élén a bég állott. Tamási környéke a simontornyai szandzsákhhoz tartozott. A törökkel együtt költöztek Tamásiba, hűséges követőik és szolgálói, a szerb kereskedők családostól. Ezek nemcsak a katonák részére szükséges bazárok fenntartásáról gondoskodtak; hanem lovak, szarvasmarhák, takarmánybeszerzésében is segítségére voltak a katonai közigazgatásnak. A szerbek a vártól délre, a szekszárdi út mentén telepedtek le és vetették meg Rác-Tamási alapját. A szerb szolganép és a török katonaság teljesen új néprajzi helyzetet teremtett Tamásiban.

A törökök a magyar helyi hatóságokkal nem sokat törődtek, csak megtűrték működésüket. A magyar nyelv használata ellen nem volt kifogásuk, sőt egyes tisztviselőik megtanultak magyarul. Hasonlóképpen türelmesek voltak a vallással szemben. Más tekintetben azonban igen szigorú törvényeik voltak és azokat irgalom nélkül hajtották végre. Tilos volt a fegyvertartás. Tilos volt a zöld és kékszinű ruhák viselete. Tilos volt új házak építése. A megrongált épületek megjavítását nehezen engedélyezték. Mikor a tamási templom megrongálódott, nem engedték kijavítását. Végül is használhatatlanná vált és a hívek átkényszerültek a Szent Rozália kápolnába. A kápolna körüli területet kezdték használni temetőnek.

A török katonaságnak két rétege telepedett le, a gyalogos janicsárok és a lovas spáhik. Ezek a hivatásos katonák fizetéképpen hűbértartást kaptak. A tamási határt csakhamar szétosztották katonáiknak, akik viszont a tamási jobbágyoknak adták át megművelésre. A jobbágyok szigorú felügyelet alatt állottak és nem hagyhatták el gazdáik földjeit. Ha mégis megtették, a török földesúrnak joga volt visszahurcolni és tetszése szerint megbüntetni. Peres ügyekben a törvényeket a kádi magyarozta és a mufti ítélkezett. Ha a perelőeknek pénzük volt, lehetősége volt a vesztegetésnek (baksis) és a többlet fizetőnek lett igazá.

Az adóztatásban nagyjából a magyar rendszerhez alkalmazkodtak. Megtartották például a szőlő illetőleg must-dézsmát. Az összegyűlt must, illetőleg bor elhelyezésére a Várhegy oldalában pincéket ásattak. Ezek a török pincék fennmaradtak. Gyermekkoromban én is megfordultam bennük. Voltak, akik pénzdarábokat és fegyverdarábokat is találtak bennük.

A szultán adóját haradzsnak hívták. Ebből származott a magyar harács, harácsol szó, aminek még ma is rossz ize van a magyarban. Az adók összegét az adókievők állapították meg, akik évenként összeírták az adóalanyokat. Káldy Nagy Gyula: Magyarországi Török Adóösszeírások c. könyvéből tudjuk, hogy 1591-ben a simontornyai szandzsák, ahova Tamási is tartozott, adóösszeírója Mehmed császári irnok volt. Ezenkívül fizetni kellett a török földesúrnak is. Adót kellett adni a telek után, a búzatermés után, a kétszeres után, a méhes után, a sertések után, a széna után, a tűzifa után, a hordó után, a szalma után, a lenmag után és a

menyasszony után. Még a "szegin"-t is megadóztatták. Nekik évi 25 akcset kellett fizetni. Tájékoztatólag, hogy egy marhának az ára kb. 200 akcse volt. Azonkívül a jobbágyoknak legalább heti egy napot kellett dolgozni a vármunkánál, sőt ehhez nekik kellett adni a fuvar- és a hozzávaló anyagot is. Mindezek ellen semmi panaszt sem tehetek. A katonák uralkodtak életük, vagyonuk, gyermekeik és feleségeik felett. Büntetésül eladhatták őket a budai rabszolgavásáron. Onnan a férfiakat gyalog hajtották, a gyerekeket és asszonyokat kocsin szállították Konstantinápolyba. Az asszonyok és leányok háremekben, vagy háztartásokban szolgáltak. A férfiakat rabszolgamunkára adták. A fiúkat janicsár katonáknak nevelték, akik visszatérve régi hazájukba legvadabb ellenségeik lettek testvéreiknek.

Mivel a környező tanyákat és falvakat a kóbor törökök állandóan fosztogatták, öldökölték, vagy rabságba cipelték, a lakosság a nagyobb központokba, városokba menekült. Tamási és Szakály között ma is látható az elpusztult Szomoly község templomának romja. Egy-két kivételtől eltekintve a környező községek 10-15 kilométerre vannak Tamásitól. A közöttük tátongó üresség lett a pusztá: Adorján, Majsa, Bogaras, Martinca, Csollányos, Kecsege, Fornád, Szemcse, Gonozd, Muth, Felsőmeggyes, Alsómeggyes, Kistava, Úrgevár, Szentmárton, Károlymajor és Fürged. Jellemző, hogy még e nyomorúságos viszonyok között is a magyar gyermek jószívűségét őrizte meg ez a dal:

Gólya-gólya, gilice, mitől véres a lábad?

Török gyerek megdobta, magyar gyerek gyógyítja

Sippal, dobbal, nádi hegedűvel.

Az említett adótanulmányból tudjuk, hogy pl. 1577-ben a simontornyai szandzsákban 1987 szultáni adófizető (háztartás) volt. Ha ezt a számot az átlagos család létszámával, öt-tel megszorozzuk, akkor a szandzsáknak közel 10 ezer (pontosan 9831) magyar lakosa lehetett. Ugyanott azonban olvashatjuk, hogy 62 év múlva, 1639-ben négy ezerre, újabb 24 év múlva, 1663-ban pedig 2100-ra esett le. Vagyis 86 év alatt 7,900-al kevesbedett a létszámuk, azaz az első lélekszámnak 21%-ára esett le. Ennek oka az elhurcolás, gyilkolás, másrészt a nyomorúság és a velejáró szaporodás-csökkenés lehetett. Mindenesetre a török dúlás elérte a népiirtás mértékét.

Nem csoda tehát, ha Tamási mezőváros magyar lakossága a törökök kiűzése idején 47 családra csökkent le. Türihetetlen helyzetükből való szabadulásukat az európai keresztény országoktól remélték. Buda 1686. IX. 2-i felszabadulása után Lipót császár-király veje, Max Emánuel bajor választófejedelem alvezére, Bádeni Lajos őrgróf a Duna jobb partján indult el seregével dél felé. Szeptember 23-án elfoglalta Simontornyát és 1686 szeptember végén, 142 évig tartó megszállás után felszabadította Tamásit a töröktől.

A romokban heverő vidéket újjá kellett építeni és az osztrák birodalmi Újszerzeményi Bizottság rendelkezése értelmében telepéseket toboroztak. A tamási várbirtokot II. Ferdinánd király még a török megszállás idején, 1622-ben gróf Galántai Esterházy Miklós nádornak adományozta. Az új tulajdonos a birodalmi Újszerzeményi Bizottság segítségével 200 új telepest hozatott Tamásiba, jórészt szerbeket. Ezek az új telepések, egyesülve a török alatt letelepedett régi szerbekkel, a tamási magyarság ellenségének bizonyultak. A hercegség megkezdte a vár javítását, a birtok felmérését, a személyzet toborzását és az új jobbágyok munkába állítását is. Az idegenek tömeges letelepítése azonban csakhamar országos ellenállást váltott ki. Ez az elkeseredés végül is nyílt felkelésre vezetett. 1703-ban II. Rákóczi Ferenc kibontotta a kuruc szabadságharc zászlaját. Mivel az Esterházyak főága a császár-király lojalis hive volt, az 1710-ig Tolnában portyázó kurucok miatt a herceg nem élvezhette tamási uradalmának jövedelmét.

Papp István: Tamási története c. cikke szerint Tamásiban, a szekszárdi út mentén már a török megszállás idején telepedtek le rácok. Róluk ezt a völgyet Rácvölgynek nevezték el. Mint ismeretes Belgrád 1690-es török visszafoglalása után, majd pedig 1691-ben Csernovics Arzén ipeki patriarcha vezetésével körülbelül 90,000 szerb lepte el a Dunántúlt. Ezeket később Bácskában és a Dráva-menti határőrvidékeken telepítették le. Ezekből az újszerbekből jutott Nyugat-Tolna négy nagy magyar községébe: Gyulaj-Jováncára, Pincehelyre, Ozorára és Tamásiba is. Szülővárosomban 1698-ban a 47 magyar család (kb. 250 magyar fő) mellett kb. 200 rác telepesről is beszélhetünk. Elannyira, hogy egyes források Magyar-Tamási mellett Rác-Tamásiról is tudtak.

A kezdeti erdélyi, felvidéki és alföldi harcok után, 1704 januárjában Károlyi Sándor kuruc generális áthozta csapatait a Dunántúlra, ahol azok a tolnamegyei Simontornyáig hatoltak előre. Az ottani vitéz várvédő kurucokat, szerzett érdemeik elismeréséül és a harcoló nép buzdítására II. Rákóczi Ferenc fejedelem hajdú (nemesi) kiváltságokkal jutalmazta. Sajnos az eredmény nem maradt tartós, mert Heister császári generális a kurucokat már ugyan ezen év áprilisában kiszorította a Dunántulról. 1704-re esik a volt császári ezredes, volt vas megyei főbíró, középbirtokos nemes Béri Balogh Ádám csatlakozása Rákóczi szabadságharcához. A még 7 évig tartó háború egész folyamán Balogh Ádám a Dunántúlon harcolt nagy bátorsággal és stratégiai érzékkel. Először Vak Bottyán kíséretében tűnt fel. 1705 nyarán Botytyán generális francia mérnökökkel Földvárnál hidat veretett a Dunán. A hidfő köré sáncerdőt építtetett, sőt ő maga is beállt az építők közé. Ezeket a hidfőket hívta a nép Bottyán várának. A nép szeretetét élvező Vak Bottyán annyira fellelkesítette csapatait, hogy ő megvalósította azt a vállalkozást, amire Károlyi képtelen volt. Elfoglalta Dunaföldvárat, Simontornyát, Csobáncot (Balogh Ádám régi várát), Tatát, Borostyánkő, Kőszeget, Pápát, Szentgottárdot és ezzel Heister generálist visszazavarta Ausztriába.

Pápánál Béri Balogh Ádám felgyűjtött egy császári raktárt, ahol a magyaroktól kiszarolt adóbehajtási tárgyakat tárolták. Az 1706-os év alkudozásai után, 1707-ben Vak Bottyán megismételte bravuros dunántúli portyázását. Mindenütt oldalán harcolt Balogh Ádám ezredes.

A fiatal hős kislétszámú csapatával Balatonkenesénél megverte Rabutin császári generális kilencszáz főnyi seregét. A kurucok vagy háromszázat levágtak belőlük és huszonötöt pedig foglyul ejtettek. Legnagyobb hirre mégis akkor emelkedett, amikor a nyugati portyázása alkalmával átúszta a Lajta folyót, megnyargalta Bécs alját és megfuttatta József császár kíséretét. Annak több testőrét foglyul ejtette és gazdag zsákmánnyal tért vissza a Dunántúlra. Erről szól a híres kuruc ének:

Török bársony süvegem,
Most élem gyöngyéletem.
Balogh Ádám a nevem,
Ha vitéz vagy, jér velem.

Császárt hogyha künn kapom,
Harcosait lecsapom.
Magát is megugratom,
Bécs várába futtatom.

Fakó lovam, a Murza,
Lajta vizét megússza.
Bécs alját, ha nyargalja,
Császár azt meg siratja.

Zsindelyes hi, eszterhás...
Ég a város, ég a ház,
Nem is egy ház, háromszáz,
Mert a kuruc ott tanyáz.

1708 elején Balogh Ádámot Pécs ostrománál találjuk, melyet más délvidéki várak körülzárása vagy bevétele követett. Mégis legnagyobb győzelmét az év szeptember 2-án aratta a tolnamegyei Kölesdnél, az egyesülni akaró császári és szerb határőrvidéki csapatok felett. Szerencsére itt eltekinthetünk az ütközet prózai leírásától, mivel arról remek kuruc hősköltemény áll rendelkezésünkre:

A kölesdi harcon, a kölesdi harcon,
Hej! én is ott voltam, - elejének vágtam,
Elejének vágtam, közepét bontottam, -
Mint kaszás a fűvet, döntöttem, rontottam.

Mikor Balogh Ádám a kardját emelte,
Sándor László akkor dandárt reávitte.

"Vedd fel fiam bátran németnek lövését,
Ne mutasd szivednek semmi röttenését, -
Ne mutasd szivednek semmi röttenését!"

Mikor Balogh Ádám a kardját emelte,
Szekeres István is ezerét vezette.

"Rajta, rajta! rontsd rácok sűrű rendét -
Hadd ne dúlja gaznép édes hazád földét!"

Az Sió berkéig lőn nagy sivalkodás,
Fel Simontornyáig sűrű nagy roppanás. -
Akkor Balogh Ádám indita több hadat:
Német is elveszett, a rác is elszaladt.

"Haj édes ezerem! Haj, Somogyi Ádám!...
Most immár utána, mindenütt a hátán!
Most immár utána, mindenütt a hátán!"

Lovasa üldözte, - gyalogja öldöste, -
Szekszárdig a mezőt vérével öntözte.

Megégett Rácország, megmaradt három ház...
Elesett négyezer, megmaradt háromszáz.

Ez a 300 is Balogh Ádám foglya, aki ágyuikat, zászlóikat is elszedte. Báró Nehem osztrák tábornok hadosztályát a szó szoros értelmében megsemmisítette.

A kölesdi leveretéssel a tamási rácok dühe csak fokozódott. 1708-ban többször is megtámadták és felgyújtották a magyar Ozorát, Pincehelyt, Gyulaj-Jováncát és Tamásit. A császáriaktól felfegyverzett szerbek nagy fölényben voltak, mivel a magyaroktól Heister osztrák generális halálos fenyegetések mellett minden fegyvert beszedett. Védekezni nem tudván, a magyarok a Koppány folyó mocsaraiba menekültek. Erre a rácok Magyar-Tamásit felgyújtották. Szorongatott helyzetükben a magyarok kertülő úton hirt küldtek Balogh Ádámnak, aki kurucával hamarosan Tamási-

ban temett és a szerbeket széjjelverte. A magyarokat rejtekükből előhívta. A rendet Tamásiban és környékén helyreállította és átvette a tamási vár parancsnokságát. Nyugat-Tolnának ezen pacifikálása messzemenő jelentőséggel bír, mert megakadályozta, hogy a rácok a Dráva helyett a Sió-balatoni vonalra helyezték át néprajzi határukat.

Béri Balogh Ádám 1709 február 14-én Sümegen kapta meg fejedelmétől a jól kiérdemelt brigadérosi kinevezését. Miután ekkor már Bezerédyt lefejezték, Vak Bottyán pedig halála előtt állt, Károlyi Sándor pedig már megkezdte béketárgyalásait a császári fővezérrel, - Béri Balogh Ádám volt az utolsó harcoló kuruc brigadéros. Pedig ekkor már hadereje is csökkent, fogyott lőszere és élelme, csapatait pedig pestis tizedelte. Be-, behúzódott a somogyi és tolnai erdőkbe és onnan csapott rá Heister csapataira. 1710 nyaratól kezdve harcolva húzódtott vissza Tamásiból a Völgyiségbe. Lehetetlen meghatottság nélkül olvasni 1710 októberében bonyhádi hadiszállásáról írt levelét Rákóczi Ferenchez:

"Fölséges Magyarországi Vezérő és Erdélyi Fejedelem!

Érdem felett kiváltképpen való nagy jó Uram!

Engedje meg Fölséged, hogy személyem aláztos és igaz kötelességét ezennel ajánlhasam.

Visszavonulóban vagyunk délnek és Palocsay brigadéros uram megbízásából átvettem a vezényletet a Dunántúlonai hadaink felett, hogy ahol lehet Heister megcsapkodhassuk. Reményeink nem nagyok, és azonfelül, hogy Fölségedtől hadakat várunk, amit én tudom, hogy minden igyekezetével megadni méltóztatna, - mi mindent megteszünk, hogy megvessük magunkat az ellenség ellenében. Heister útját a karóbahúzóttak jelzik mindenfelé. A fegyvereket mindenütt beszédette a védtelen lakosságtól, úgyhogy már a martalócoktól sincsenek védve. Halálbüntetést szabott ki mindenkire, aki segíti a sebbenesetteket. Élelmünk nekünk sincsen s így a szegény lakosságnak sem tudunk már adni.

Vasvárnál egy nevezetes csapatot tettünk. Mindenfelé azonban a házak és települések felperzselve állanak. A lakosság megtizedelve, minden reményét csak Fölségedben látja.

Számtalan a sebbenesettek száma, akiket nem hagyhatunk el s magunkkal kell vinni. Hogy Fölséged intézkedéseit megtehesse, mi a végsőkig tartóztatjuk a császári hadakat, akik nem mernek erős csapatokat tenni rajtuk. Vonulunk esőben, viharban Vörösmart irányába, ahol talán átkelhetünk és jelentkezhetünk Fölséged hadainál.

Ugy mint ezekben, mint Fejedelmi kegyelmességéért Fölségednek és édes nemzetem hűségem mellett, életem fogytáig és utolsó csepp vérem fölláldozásáig maradok Fejedelmi Fölséged kegyességének

Kelt Bonyhád alatt
 Octobris, 1710
 (Nyirádi Szabó Imre közlése)

alázatos szolgálni kész,
 állhatatos igaz hűve:

Béri Balogh Ádám

Béri Balogh Ádám 1710 november elején Vörösmart környékén ütközött össze a rác segédhadakkal. Az ütközetben 62 császári katona és 85 rác pusztult el. Feldúlta a szerbek sátraikat és széjjel szórta az asszonynepet. Mikor üldözésbe vett egy menekülő csoportot, Murza lova összerogyott alatta. Hiába sietett segítségére két hős katonája, a rácok mindhámojukat elfogták. Secula vezérük elé vitték, aki azonnal értesítette Nehem császári tábornokot a híres fogolyról. A tábornok tisztí különítményt küldött a rebellis kapitányért, akinek meghagyták tisztí kardját. Csak Murza

lovát ajánlották fel később a varasdi bégnek, akivel minden áron békét szerettek volna kötni. Secula vezért biztosították a császár jóindulatáról és a szenvedett károk pótlásáról. Nehem a brigadérost előbb Eszék várába, majd Budára kísértette. Ott Pálffy János gróf császári főparancsnok, mert Balogh Ádám fejedelmét megtagadni nem akarta, 1711 február 6-án, Rákóczi minden tiltakozása ellenére, mint lázadót lefejeztette. Halotti anyakönyve megtalálható a budavári plébánián. Az ottani temetőben földelték el jeltelenül. A rácok, akiknek a kezéből a császáriak vették ki a volt császári kapitányt, jellegzetes bosszút álltak. Feldúlták szüleinek faddi kuriáját és sírját. Csontjaikat pedig széjjelszórták.

Béri Balogh Ádám feleségéről, Festetich Juliáról és állítólagos két fiáról semmi pontos értesülésünk sincs. De találgatásokra vagyunk utalva a főhős más lényeges adatai körül is. Ismeretlen születési helye és éve. A szekszárdi múzeumnak van egy plakettje, amely egy kb. 50-60 éves Béri Balogh Ádámot ábrázol. Az új életrajzi lexikon születési évét 1665-re teszi. Eszerint az 1711-ben kivégzett Balogh Ádám 46 éves lehetett. Ezzel szemben áll Thaly Kálmánnak az a följegyzése, hogy 1704-ben, amikor Balogh Ádám a kurucokhoz csatlakozott, Bercsényi Miklós tejfeles szájú gyerekeknek nevezte. Ha a végzett jogász és császári kapitány évszámát 1704-ben kb. 25 évre tesszük és ehhez hozzáadjuk a Rákóczi felkelésben szolgált 7 esztendőjét, életkora halála idején kb. 32 évre tehető. Ezért fogadható el Tallós Móríc philadelphiai festőművész remek portréja, aki kb. 30-35 éves nyilt szemű fiatal embert ábrázol, aki öntudatosan és bátran néz szembe elkövetkező sorsával.

- - -

Mig Balogh Ádám kurucainak nevét alig ismerjük, tisztjeinek neve jórészt fennmaradt. Nyirádi Szabó Imre munkája szerint voltak közöttük alföldiek: Bagi Kálmán alhadnagy, Mikó László hadnagy. Erdélyiek: Harsányi István hadnagy, Sándor László főhadnagy, Torda Miklós alhadnagy. Felvidékiek: Szekeres István főhadnagy, Szirmay István főhadnagy. Dunántúliak: Kemblay István hadnagy, Tarics János hadnagy, Tarics Miklós alhadnagy, Tekely István hadnagy (Baranyából). Barna András hadnagy, Sántha János hadnagy és Pethő György kapitány Fejérből. Szőke István kapitány Győrből. Barkóczy János hadnagy és Somogyi Ádám főhadnagy Somogyból. Landér János hadnagy, Rátky Dániel főhadnagy és Selmecy István alhadnagy Vasból. Devecsery Gábor főhadnagy, Dóczy Sándor főhadnagy, Mártony István felderítő tiszt, Nyirádi Szabó Dávid alhadnagy, Sőtér János alhadnagy Veszprémből. Csőka S (ándor) felderítő tiszt, Morvay István főhadnagy és Parapatics József főszámvevő Zalából. Tolnaiak voltak: Bakó Farkas István főhadnagy, Bagó János alhadnagy, Dragosich György hadnagy, Szintay István hadnagy és a még fel nem sorolt ismeretlen hősök.

És mi történt a rácokkal? - kérdezheti a k. olvasó. Egyrészüket másvilágra küldték Béri Balogh Ádám kurucjai, másrészük elmenekült a Bácska és Drávántúl felé. A békésebb elemek behúzódtak a tamási magyarok közé. Még az én időmben is akadtak szülővárosomban ilyen családnevek, mint Bertics, Bradanovics, Drenovics, Ivanics stb. A szekszárdi út mentén fennmaradt lakelyük neve: Rácvölgy. És a mai napig is, ha a tamásiak a goromba vagy kegyetlen embert akarják jellemezni, azt mondják, hogy: "vadrác".

AZ ESTERHÁZIAK

Az ország és Tamási igazi békés fejlődése az 1711-es szatmári békével indult el. A család hatalmát és vagyonát megalapító gróf Esterházy Miklós nádor (1582-1645) utóda herceg Esterházy Pál nádor volt (1635-1713), aki tanulva a szerbek letelepítésével elkövetett hibá-

ból, csendben kiadta rendeletét, hogy Tamási-környéki birtokára csak magyarnyelvűek telepíthetők. Balogh Ádám kurucainak igazságtévése után ennek a vallásos hercegnek köszönhető, hogy Nyugat-Tolna megmaradt magyarnak. Esterházy Pál nagy Mária tisztelő, templomépítő (Boldogasszony), kastélyépítő (Kismarton), műbarát (Esterházy Képtár) és vallásos író volt. Művei: Az egész világon levő csodálatos Boldogságos Szűz képeinek röviden föltett eredeti (1690) és a Mennyei korona (1711).

Esterházy Miklós herceg (1714-1790) tamási birtoklása egybeesik a felvilágosult Habsburgok: III. Károly, Mária Terézia, II. József uralkodásával, mely történelmünknek aránylag csendes és építő korszaka volt. A "Fényes" herceg nemcsak uradalmi és jobbágyi épületeket emelt, hanem 1719-20-ban felépítette a török alatt elpusztult és a Nagyasszonyról elnevezett tamási templomot és plebániát. Miután az épület kicsinynek bizonyult, 1734-40 között újjáépíttette egy Innsbruck-környéki templom mintájára. Az arányosan szép barokk műalkotásnak három bolthajtásos hajója van. 1776-ban egy pesti mester - a pécsi főtemplom mintájára - készítette a magyar szentek szobraival díszített rokokó főoltárát. Ekkor készültek a rokokó szószék és orgona, melyeket követtek a mellékoltárok rokokó keretei.

(Egyébként ő építtette a híres fertői palotát, a magyar Versailles-t is.) Miután meggyőződött arról, hogy a tamási vár helyreállítása gazdaságilag nem kifizető és hogy felépítése ellenkezik a királyi udvar elgondolásával, 1772-ben rendeletet adott ki a tamási vár lebontására. Köveinek jórészét a kb. 1 km.-re eső és a Vadaskert előterében levő kosbai platóra hordatta. Ebből készítette a nagy építő 1783 és 86 között a máig is meglévő tamási vadászkastélyt. Az épületcsoportot a hozzávaló kerttel és cselehdházakkal a család hatalmát megalapozó Esterházy Miklós nádorról, Miklósvárnak nevezte el. Miklósvár neve rákerült a térképre, később a vasútállomás táblájára és még később neve lett a hercegi birtokokból alapított eszményi községnek. A herceg 1788-ban Páriból 13 sváb családot telepített a kastély szolgálatára. Az ő kötelességük volt továbbá a kastélyba érkező vendégek személyzetének és lovainak elhelyezése, ellátása. Leégett házaikat a hercegség 1902-ben újjáépíttette. Ez a 13 család később Tamási felszívó hatására elmagyarosodott.

A vár köveinek maradványaiból épült Tamásiban a szekszárdi út és az Öreg-utca sarkán a Nagy,-vagy Korona Vendéglő. A régi világban itt szokták tartani a katonai sorozásokat. A Korona vendéglő nevét a kányai regruták örökítették meg ismert népdalukban:

A kányai bíró háza de magos,	Engem rózsám ne sírass,
köröskörül kilenc zsalugáteros.	értem könnyet ne hullass.
Tizediken maga néz ki a bíró:	Beírták a nevemet a nagykönyvbe,
"No legények, megjött már a behívó."	a tamási Korona vendéglőbe'.

Ebből a korból maradtak fenn a következő régi tamási utca és városrész nevek. Öreg utca, később Deák Ferenc utca; Csapás, később Zrínyi utca; Tót utca, később Erzsébet utca; Hernye, később Rákóczi utca; Buhin, később Andrassy utca egy része; Kisbuhin, később Bocskay köz. Buda (városrész), Gonozdi pataktól délnyugatra. Bécs (Újváros) külső (északnyugati) városrész (a Gonozdi patak és az iregi út között) neve még az avar időkől való.

KÉSZÜLŐDÉS NAPOLEON ELLEN

Az új tamási Esterházy kastélyt a külföldi előkelőségek mellett szívesen látogatták a hazai vezetőemberek is. 1809. III. 9-én a tolnamegyei nemesek jöttek össze a kastélyban, illetleg annak udvarában a hűgyézi gróf Apponyi Antal főispán vezetésével. A gyűlést azért hívták össze, hogy határozatot hozzon a Napoleon elleni nemesi felkelés végrehajtásáról. Elrendelték minden 15 és 50 év közötti, alkalmas férfi azonnali bevonulását. Felmentették a gyen-

géket és a betegeket. Engedélyt adtak a helyettes katonák kiállítására. A jómódú huszárok kötelesek voltak lovukkal bevonulni. A szegényebb nemeseket a gyalogságba sorolták. A birtokkal nem rendelkezőknek és földbérletknek (például a nagyszokoliaiaknak és a tengődieknek) 15-40 forintot kellett fizetni a vármegye kasszájába. Azon papok, akiknek évi jövedelme kevesebb volt a 600 forintnál, 30-50 forintot fizettek a megyének. Azok a papok, akiknek évi jövedelme 600-800 forint volt, egy gyalogos katonát voltak kötelesek beküldeni. Azok, akiknek jövedelme elérte az 1000 forintot, vagy annak fölötté volt, kötelesek voltak egy lovas katonát állítani.

Közben Napoleon francia császár már Ausztriában harcolt. 1809 május 15-én szöveget intézett a magyarokhoz és abban a Habsburgoktól való elszakadásra hívta fel őket. (A kiáltványt Batsányi János felvilágosult író fordította magyarra, amiért később ausztriai börtönt és internálást szenvedett). Napoleon jelöltje a magyar királyságra Esterházy Miklós herceg (1765-1833) volt.

A tamási határozat alapján a megyei nemes felkelők felállították mutató ezredüket. A huszárok világos kék attilát viseltek ezüst zsinorozással, huszárcsákkal és a megyei címerrel díszített leváltáskát. Veszprémen keresztül vonultak fel Győr felé. Az egyesült magyar nemesi felkelés Eugene Beauharnais olasz alkirály (Napoleon mostohafia) seregével Győr környékén ütközött meg 1809 június 24-én. Bár tiszteletreméltó bátorsággal harcoltak, de stratégiai képzés nélküli, korszerűtlenül felszerelt alakulatuk döntő vereséget szenvedett. A wagrami csatavesztés után Ferenc császárnak nem maradt más választása, mint békét kérni és Mária Lujza nevű leányát férjhez adni Napoleonhoz.

A magyar nép képzelete mégis a magyaroknak tulajdonította a győzelmet. A szekszárdi obsitos, Háy János fazekas mester izes nagyotmondásait és csudálatos füllentéseit Garay János (1812-1853) szekszárdi költő írta meg "Az obsitos" című híres költeményében. A költemény színtere a kocsmá, az elbeszélés hallgatói a falusi bíró és a furfangos író, aki elismerése jelül nagyokat prüsszentett:

Hárman valának együtt, a potrohos bíró,
Egy obsitos vitéz és a furfangos író.
A többi asztaloknál együtt és szerteszét,
Vidám parasztleányek itták a hegy levét.

Elbeszélésének legizesebb része, ahol azt meséli el, hogyan fogta el a nagy Napoleont:

"Az angyalát! - kiálték, s megcsipem őt nyakon,
Most valld meg, úgy-e hogy te vagy a Napóleón?"
"Való, ami való -szólt- vitéz, hogy az vagyok,
Csak éltemnek kegyelmezz, adós nem maradok.

Kérj tőlem, ami tetszik, vitéz magyar legény,
A franciák császára kincsekben nem szegény!"
"Az angyalát" -kiáltom- uram, nem addig al
De jössz a kapitányhoz, lánchordta francia."

Napoleont végül is Ferenc császár leányának, Mária Lujzának megjelenése mentette meg. Háy nem tudott ellent mondani kérésének: